

ครูผู้วางรากฐานหลักสูตรการศึกษา
วิชาหัตถศิลป์ต้นแบบของช่างหัวโขน
ที่อนุรักษ์ สืบทอดมรดกอันล้ำค่าของแผ่นดิน

นายวรวิทย์ หิรัญมาศ

Mr. VARRAVINAI HIRANMAS

เกิดวันที่ 5 เมษายน 2495

Date of birth : 5 April 1952

อายุ : 64 ปี

64 Years of age

ที่อยู่ : 233/6 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงตลาดบางเขน
เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

Address : 233/6 Chaeng Watthana Road,
Talat Bang Khen Sub-district, Lak Si District,
Bangkok 10210

โทร. 081-684-0021, 02-973-2594

Tel. 081-684-0021, 02-973-2594

ประวัติการทำงานและแรงบันดาลใจ

“โขน” ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย ที่แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและมีประวัติความเป็นมายาวนานนับร้อยปี แต่เดิมนั้นผู้แสดงโขนจะต้องสวมหัวโขนปิดหน้าทั้งหมด ช่างประดิษฐ์หัวโขนต้องเป็นผู้ที่มีฝีมือและมีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดีในการทำหัวโขนให้ถูกต้องตามตัวโขนนั้น ๆ และที่สำคัญหัวโขนต้องมีความประณีตสวยงามด้วยศิลปะเชิงช่างสมเป็นนาฏศิลป์ชั้นสูง ช่างส่วนใหญ่จะได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดมาจากสกุลช่างในแต่ละสกุลสืบต่อมาจวบจนปัจจุบัน

“ครูวรวิทย์ หิรัญมาศ” คือผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอดงานช่างหัวโขนตามขนบโบราณได้อย่างสมบูรณ์แบบจากสกุลช่างทำหัวโขนที่ได้รับการยอมรับในฝีมือ ด้วยพื้นเพเป็นชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่ามกลางวิถีชีวิตอันงดงามเสมือนเป็นแรงบันดาลใจให้ครูวรวิทย์สนใจในงานศิลปะ ทั้งโขน ละคร มาตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อคุณปู่เสียชีวิตได้จัดให้มีการแสดงโขนในงาน จึงเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างงานศิลปอันทรงคุณค่านี้ขึ้นมา ต่อมาคุณพ่อได้นำไปฝากให้เป็นลูกศิษย์ ม.ร.ว.จรรยาสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ครูช่างในสกุลช่างทำหัวโขนซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่ประจักษ์ จนกระทั่งเข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ยังได้มีโอกาสเรียนรู้งานช่างทำหัวโขนกับครูชิต แก้วดวงใหญ่ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นช่างทำหัวโขนที่มีฝีมือที่สุดในยุคนั้น จึงได้บ่มเพาะความรู้ด้านงานศิลปะ ด้วยพรสวรรค์ความมานะพากเพียรฝึกฝนทักษะฝีมือหมั่นทำงานไปให้ครูชี้แนะอย่างสม่ำเสมอ จนสามารถสร้างงานหัตถศิลปอันทรงคุณค่าและได้รับการยอมรับในฝีมืองานช่างหัวโขนมากที่สุดคนหนึ่ง

ครั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาได้เข้ารับราชการเป็น “ครู” สอนวิชาหัวโขนที่วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ได้นำความรู้ด้านงานศิลปะมาสร้างสรรค์การทำหัวโขนไทยที่ยังคงเอกลักษณ์แบบดั้งเดิม บ่งบอกถึงทักษะเชิงช่างครบทั้งสิบหมู่ตามแบบงานศิลปชั้นสูงของไทยไว้อย่างครบครัน อีกทั้งยังได้เรียนรู้ในศาสตร์นาฏศิลป์ โขน ละคร ดนตรีไทย จากครูอีกหลายท่านจนมีความรู้ ความชำนาญ แล้วนำมาถ่ายทอดให้นักศึกษาและเยาวชนที่สนใจได้ร่วมกันเป็นกำลังสำคัญในการสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่สืบไป

หัวโขน

KHON MASKS

ล้ามหักขาหน้าทอง
Gold Face Sammanakkha

เอกลักษณ์งานและเทคนิคสำคัญ

เอกลักษณ์งาน “หัวโขน” ของครูวรินทร์ เป็นที่เลื่องชื่อในด้านความงดงาม วิจิตรบรรจง คงเอกลักษณ์ไทยแบบดั้งเดิมไว้ได้อย่างโดดเด่น ด้วยทักษะเฉพาะตัวและมีฝีมืออันประณีต ตลอดจนประสบการณ์ที่ได้สั่งสมองค์ความรู้จนสามารถสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์ชั้นสูงตามแบบไทยโบราณไว้อย่างน่าประทับใจ ซึ่งปัจจุบันการทำหัวโขนมีการทำขึ้นเพื่อใช้ในสองโอกาสคือ ทำขึ้นเพื่อสวมใส่แสดงโขน จะต้องวัดขนาดให้เข้ากับรูปทรงศีรษะผู้แสดง และไม่มีการทำลวดลายที่ละเอียดมากนักเกินไปเพราะจะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายได้ง่าย หากเป็นการทำขึ้นเพื่อเก็บสะสมจะมีทั้งขนาดจริงและขนาดย่อส่วนนิยมลงรายละเอียดในลวดลายต่าง ๆ อย่างวิจิตรบรรจง สำหรับกรรมวิธีการทำนั้นครูวรินทร์เน้นย้ำในการอนุรักษ์การทำตามอย่างขนบโบราณทั้งสองประเภท ตั้งแต่การขึ้นโครงหุ่นหัวโขน การปั้นหน้า การแกะลวดลายจากแม่พิมพ์ที่ทำจากหินสบู่หรือที่เรียกว่า “กระแหงละลาย” การเขียนใบหน้า ตามหลักทฤษฎีโบราณ เช่น ทศกัณฑ์สีเขียว หนุมานสีขาว สุครีพสีขาว เส้นไฟซึ่งเป็นเส้นที่แสดงถึงขนบนใบหน้าต้องวาดด้วยสีเขียว เช่น ขนคิ้ว ขนตา หนวด แต่ถ้าหัวโขนมีหน้าสีเขียวจะเปลี่ยนเส้นไฟเป็นสีมอคราม หรือสีฟ้า ทุกขั้นตอนการทำล้วนคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตามแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการประดับตกแต่งด้วยวัสดุพิเศษเพิ่มเติม ถือเป็นการสร้างคุณค่าให้กับงานหัวโขน อาทิ การประดับงาช้างในบริเวณเขี้ยว การใช้เปลือกหอยมุกไฟตกแต่งในส่วนตาหรือฟัน เรียกกันติดปากว่า “เขี้ยวงาตามุก” บางที่อาจใช้เขี้ยวหมูป่าแทนงาช้างที่ปัจจุบันหายาก

การถ่ายทอดภูมิปัญญา

แนวทางการถ่ายทอดวิชาช่างหุ่นหัวโขนครูวรินทร์ นอกจากจะยึดหลักการสร้างงานแบบอนุรักษ์ตามขนบโบราณแล้ว หากแต่การสอนทำหัวโขน หากให้จะสอนเพียงในทักษะเชิงช่าง แต่ต้องสอนองค์ความรู้ ที่มา คติ ความเชื่อ ที่เรียกว่า “บุราณวิทยา” เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รู้ประวัติความเป็นมา คติต่าง ๆ เป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่ตระหนักถึงคุณค่าที่มีมาแต่ครั้งโบราณกาล รวมถึงประเพณีความเชื่อในการประกอบ “พิธีไหว้ครูช่าง” ที่ทำสืบทอดกันมาเพื่อให้ความเคารพครูบาอาจารย์ที่ประสาวิชาและให้ความเป็นสิริมงคลแก่ลูกศิษย์นำความรู้ไปประกอบอาชีพต่อไปได้ รวมถึงเป็นกุศโลบายไม่ให้ผู้สืบทอดวิชาช่างทำผิดทำนองครองธรรม ซึ่งครูวรินทร์ได้รับการสืบทอดตำราไหว้ครูและได้รับมอบหมายให้ประกอบพิธีไหว้ครูช่างให้แก่สถาบันการศึกษาด้านศิลปกรรมมากมาย ในส่วนของบทบาทพ่อพิมพ์ของชาติ ครูวรินทร์ได้วางรากฐานหลักสูตรการศึกษา วิชาหัตถศิลป์ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ที่เป็นต้นแบบของช่างหัวโขนตามขนบโบราณ มาสอนให้แก่แก่นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งหลักทฤษฎี และการปฏิบัติงานจนถึงขั้นสำเร็จ ด้วยต้องการให้งานหัวโขนอันล้ำค่าที่ได้ผ่านเส้นทางการคิดค้นรูปแบบกรรมวิธีมาหลายร้อยปีอยู่คู่แผ่นดินไทยต่อไป

“การทำหัวโขน เป็นคุณค่าหัตถศิลป์ที่ผ่านเส้นทางการคิดค้นรูปแบบกรรมวิธีมาหลายร้อยปีที่ครูบาอาจารย์เป็นผู้มอบให้ จึงควรหวงแหนรักษาเอกลักษณ์ตามขนบโบราณให้อยู่คู่แผ่นดินไทยต่อไป”

รางวัลที่ได้รับ

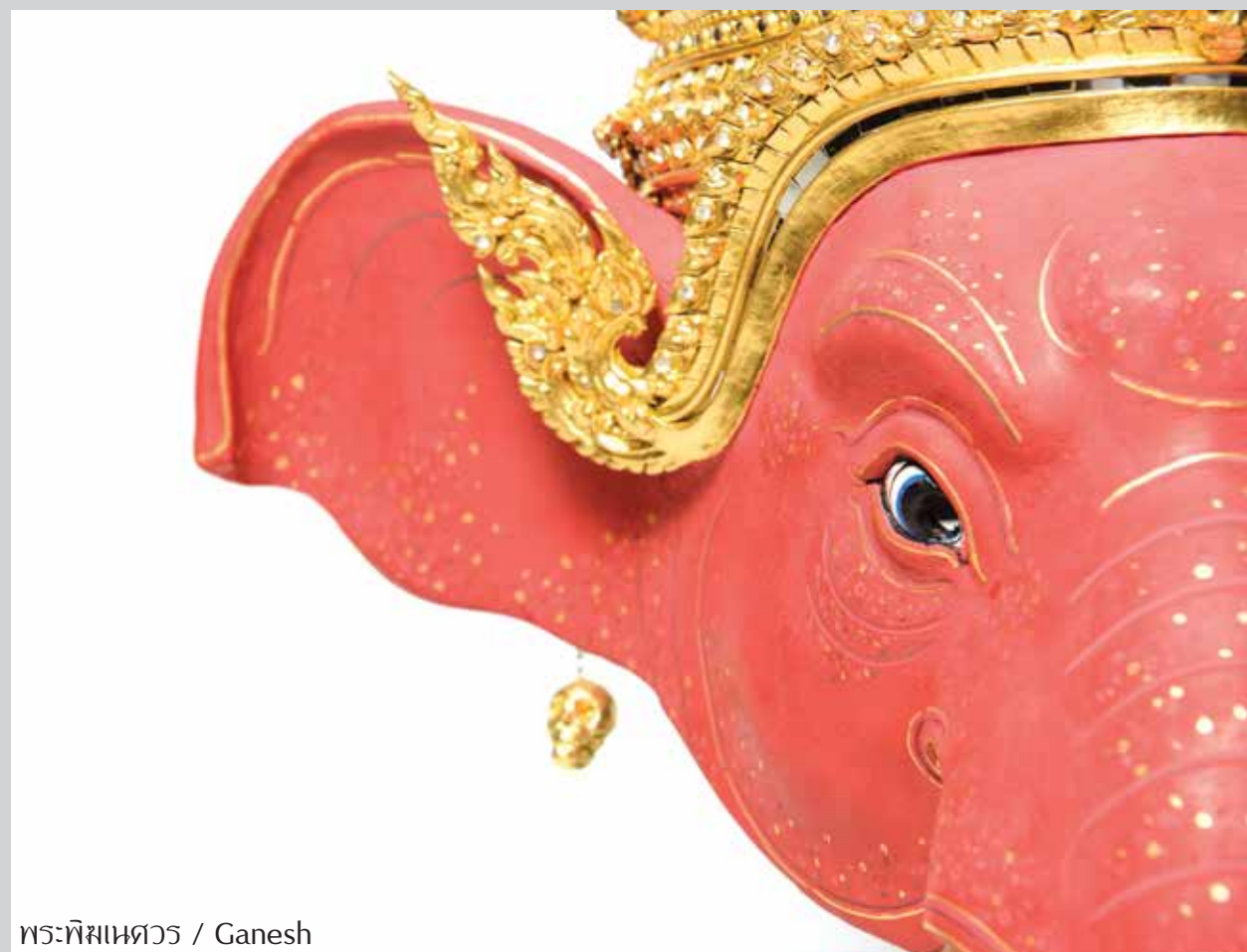
- ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ รับโล่รางวัลและเงินขวัญถุงพระราชทานจากพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๙ ณ พระราชวังบางปะอิน รางวัลช่างยอดเยี่ยม

ทศกัณฐ์หน้าทอง / Gold Face Ravana

พระวิษณุกรรม / Vishnukuma

พระพิฆเนศวร / Ganesh

หัวโขน

KHON MASKS

วัสดุและอุปกรณ์ / Materials and Tools

1. กระดาษสา	1. Paper Mache
2. รักติลยา(รักน้ำเกลี้ยง ผสมผงสมุก ใบบองแห้งและน้ำมันยางและปูนแดง)	2. Lacquer with Wood Oil and SAMUK Powder and Red Lime
3. ชันผง	3. Steep Powder
4. ทองคำเปลว	4. Gold Leaf
5. กระจกสี	5. Stained Glass
6. พลอยกระจก	6. Sapphire Glass
7. สีฝุ่น	7. Powder Color
8. แปรงทาสี พู่กัน	8. Paintbrush
9. กาวและแป้งเปียก	9. Glue
10. ยางมะเดื่อ	10. Fig Latex
11. ลวดต่างๆ	11. wire
12. แม่พิมพ์หินสบู่	12. Soapstone Mold

ขั้นตอนการทำงาน

1. ติดกระดาษสา ลงบนหุ่นหัวโขนที่เป็นแม่พิมพ์ ด้วยแป้งเปียก ที่ผสมด้วยแป้งหมี่และชินสี (ชิน-นะ-สี) จนครบ 16 ชั้น
2. นำไปตากแดดให้แห้งสนิท ใช้มีดคมปลายแหลมกรีดกระดาษสา จากกึ่งกลางศีรษะจนสุดขอบหัวหุ่นแล้วใช้ลวดเส้นเล็กเย็บ ให้ติดกัน จากนั้นลากเส้นตามโครงหน้า
3. ปั้นหน้าด้วยส่วนผสมแป้งเปียก ดินสอพอง และผงสมุก (เผาใบบองแห้งให้เป็นถ่าน) โดยอัตราส่วนเท่า ๆ กัน จน จับกันเป็นก้อน จากนั้นนำมาปั้นหน้าตามส่วนต่างๆ จนทั่วใบหน้า แล้วเกลี่ยให้เรียบและปิดทับด้วยกระดาษอีกหนึ่งชั้น เพื่อ รักษาสมุกให้แข็งแรงจะได้หัวโขนที่สมบูรณ์

WORK PROCEDURES

1. Stick the paper mache on the mounding of plaster from wheat flour and Chinnai until it reaches 16 layers.
2. Put it to dry in the sun, use the sharp knife to cut from the middle of the mask head to the end, sew it with the wire, and draw the draft pattern of the face.
3. Create the face with paste, whitening and Smuk powder (chacoal powder of banana leaf) in the samuk ratio until it becomes a chunk, arrange the face with the chunk paste, clearly spread all over the face, and close the last layer with mulberry paper. From these method, the Khon mask structure is complete.

4. ใส่ลวดลาย โดยหัวใจสำคัญอยู่ที่การแกะลวดลายจากแม่พิมพ์ที่ทำจากหินสบู่ แล้วใช้รักตีลาย ซึ่งมีส่วนผสมคือ รกน้ำเกลี้ยง ผงสมุกใบตองแห้ง และน้ำมันยาง กวนให้เข้ากันผสมปูนแดงเล็กน้อยเพื่อให้แข็งตัว โดยลายที่แกะออกมาจะมีร่องพลอยเพื่อไว้ใส่พลอย หรือการประดับแวว แล้วนำมาติดลายจนรอบศีรษะ คือ ชั้นเชิงบาตร รักร้อย ทับจอน
5. ปิดด้วยทองคำเปลวที่ผ่านการตีให้ขยายออกแล้วตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4x4 เซนติเมตร นำมาติดที่ลวดลายโดยใช้สีน้ำมันเป็นกาว โดยทาสีน้ำมันให้ทั่ว ทั้งไว้ประมาณ 4-5 ชั่วโมง แล้วนำแผ่นทองมาติดให้เกยกันทั่วหัวโขน แล้วใช้แปรงกระทุ้งเพื่อให้ทองติดตามซอกมุม
6. ประดับแววที่ร่องพลอย
7. เขียนใบหน้า ตามหลักทฤษฎีโบราณ เช่น ทศกัณฐ์สีเขียว หนุมานสีขาวสุครีพสีขาว เส้นไพรจะเป็นเส้นที่แสดงถึงขนบนใบหน้า จะต้องเขียนด้วยสีเขียว เช่น ขนคิ้ว ขนตา หนวด แต่ถ้าหัวโขนมีหน้าสีเขียวจะเปลี่ยนเส้นไพรเป็นสีมอครามหรือสีฟ้า

4. Paint the patterns which the important part relies on the draft with a soapstone plate, and plan the pattern with the mixture of lacquer, Samuk powder, red lime, and rubber oil. The carved pattern will contain trails in order to fill in ruby or coat with glasses, and decorated the rest of the mask including Chan choeng Bat, Rak Roi, and Tap Chon.
5. Apply the gold leaf which is spread into the 4x4 cm. size on the mask by applying on the oil color trail, apply the oil on the mask, leave it for 4-5 hours, apply the gold leaf, and use the brush to strengthen the leaf to the mask.
6. Decorate glasses on the trail.
7. Paint the face due to the ancient method, such as Ravana in green, Hanuman in white, or Sukreep in red. The prime line indicates hair on the face which must be painted with green color, such as eyebrow, eyelash, and moustache but if the Khon's face is green, the prime line must be light blue or blue.

หัวโขน

KHON MASKS

วัสดุและอุปกรณ์ / Materials and Tools

1. กระดาษสา	1. Paper Mache
2. รักติลยา(รักน้ำเกลี้ยง ผสมผงสมุก ใบบดองแห้งและน้ำมันยางและปูนแดง)	2. Lacquer with Wood Oil and SAMUK Powder and Red Lime
3. ชันผง	3. Steep Powder
4. ทองคำเปลว	4. Gold Leaf
5. กระจกสี	5. Stained Glass
6. พลอยกระจก	6. Sapphire Glass
7. สีฝุ่น	7. Powder Color
8. แปรงทาสี พู่กัน	8. Paintbrush
9. กาวและแป้งเปียก	9. Glue
10. ยางมะเดื่อ	10. Fig Latex
11. ลวดต่างๆ	11. wire
12. แม่พิมพ์หินสบู่	12. Soapstone Mold

ขั้นตอนการทำงาน

1. ติดกระดาษสา ลงบนหุ่นหัวโขนที่เป็นแม่พิมพ์ ด้วยแป้งเปียก ที่ผสมด้วยแป้งหมี่และชินสี (ชิน-นะ-สี) จนครบ 16 ชั้น
2. นำไปตากแดดให้แห้งสนิท ใช้มีดคมปลายแหลมกรีดกระดาษสา จากกึ่งกลางศีรษะจนสุดขอบหัวหุ่นแล้วใช้ลวดเส้นเล็กเย็บ ให้ติดกัน จากนั้นลากเส้นตามโครงหน้า
3. ปั้นหน้าด้วยส่วนผสมแป้งเปียก ดินสอพอง และผงสมุก (เผาใบบดองแห้งให้เป็นถ่าน) โดยอัตราส่วนเท่า ๆ กัน จน จับกันเป็นก้อน จากนั้นนำมาปั้นหน้าตามส่วนต่างๆ จนทั่วใบหน้า แล้วเกลี่ยให้เรียบและปิดทับด้วยกระดาษอีกหนึ่งชั้น เพื่อ รักษาสมุกให้แข็งแรงจะได้หัวโขนที่สมบูรณ์

WORK PROCEDURES

1. Stick the paper mache on the mounding of plaster from wheat flour and Chinnai until it reaches 16 layers.
2. Put it to dry in the sun, use the sharp knife to cut from the middle of the mask head to the end, sew it with the wire, and draw the draft pattern of the face.
3. Create the face with paste, whitening and Smuk powder (chacoal powder of banana leaf) in the samuk ratio until it becomes a chunk, arrange the face with the chunk paste, clearly spread all over the face, and close the last layer with mulberry paper. From these method, the Khon mask structure is complete.

4. ใส่ลวดลาย โดยหัวใจสำคัญอยู่ที่การแกะลวดลายจากแม่พิมพ์ที่ทำจากหินสบู่ แล้วใช้รักตีลาย ซึ่งมีส่วนผสมคือ รกน้ำเกลี้ยง ผงสมุกใบตองแห้ง และน้ำมันยาง กวนให้เข้ากันผสมปูนแดงเล็กน้อยเพื่อให้แข็งตัว โดยลายที่แกะออกมาจะมีร่องพลอยเพื่อไว้ใส่พลอย หรือการประดับแวว แล้วนำมาติดลายจนรอบศีรษะ คือ ชั้นเชิงบาตร รักร้อย ทับจอน
5. ปิดด้วยทองคำเปลวที่ผ่านการตีให้ขยายออกแล้วตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4x4 เซนติเมตร นำมาติดที่ลวดลายโดยใช้สีน้ำมันเป็นกาว โดยทาสีน้ำมันให้ทั่ว ทั้งไว้ประมาณ 4-5 ชั่วโมง แล้วนำแผ่นทองมาติดให้เกยกันทั่วหัวโขน แล้วใช้แปรงกระทุ้งเพื่อให้ทองติดตามซอกมุม
6. ประดับแววที่ร่องพลอย
7. เขียนใบหน้า ตามหลักทฤษฎีโบราณ เช่น ทศกัณฐ์สีเขียว หนุมานสีขาวสุครีพสีขาว เส้นไพรจะเป็นเส้นที่แสดงถึงขนบนใบหน้า จะต้องเขียนด้วยสีเขียว เช่น ขนคิ้ว ขนตา หนวด แต่ถ้าหัวโขนมีหน้าสีเขียวจะเปลี่ยนเส้นไพรเป็นสีมอครามหรือสีฟ้า

4. Paint the patterns which the important part relies on the draft with a soapstone plate, and plan the pattern with the mixture of lacquer, Samuk powder, red lime, and rubber oil. The carved pattern will contain trails in order to fill in ruby or coat with glasses, and decorated the rest of the mask including Chan choeng Bat, Rak Roi, and Tap Chon.
5. Apply the gold leaf which is spread into the 4x4 cm. size on the mask by applying on the oil color trail, apply the oil on the mask, leave it for 4-5 hours, apply the gold leaf, and use the brush to strengthen the leaf to the mask.
6. Decorate glasses on the trail.
7. Paint the face due to the ancient method, such as Ravana in green, Hanuman in white, or Sukreep in red. The prime line indicates hair on the face which must be painted with green color, such as eyebrow, eyelash, and moustache but if the Khon's face is green, the prime line must be light blue or blue.